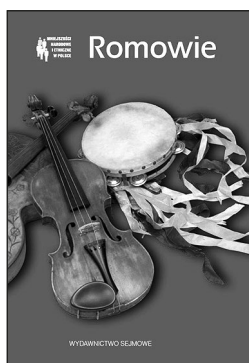

Marcin Szewczyk

Romologiczny Sejm

Beata Machul-Telus

Romowie

Wydawnictwo Sejmowe

Seria: Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce

Warszawa 2019, ss. 266

ISBN 978-83-7666-584-9

Co jakiś czas Sejm RP wypowiada się na temat Romów, jednak dzieje się to nadzwyczaj rzadko. Przykładem dokumentu dotyczącego Romów i przyjętego przez Sejm RP jest uchwała w sprawie ustanowienia Dnia Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti¹. Z pewnością najbardziej aktywna (i to pozytywnie) w zakresie tematyki romskiej jest sejmowa Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych², która ze względu na Romów, była nawet skłonna zorganizować posiedzenie wyjazdowe³ aby rozwiązać lokalny konflikt. To oczywiście nie cały zakres aktywności związanej z Sejmem, w której pojawiają się Romowie (lub Romów bezpośrednio dotyczy), jednak inne działania w tym zakresie albo wpływają na Romów podobnie jak na wszystkich innych obywateli, albo dotyczą wszystkich uznanych w Polsce mniejszości (narodowych i/lub etnicznych). I tego typu przykładów można wyajdywać wiele.

¹ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie ustanowienia Dnia Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti (M.P. 2011 nr 70 poz. 690).

² Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych (MNE), <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=KOMISJAST&NrKadencji=8&KodKom=MNE>.

³ Marcin Szewczyk, *Komisja w Puławach*, 8.10.2018, blog „Nie „pa Rromanes” ale o Romach”, <https://romowie.blogspot.com/2018/10/komisja-w-puawach-19-wrzesnia-2018-roku.html>.

Niewątpliwie jednak to aktywność Wydawnictwa Sejmowego można uznać za najbardziej skupiającą się okresowo konkretnie na Romach. Spośród kilku wydawnictw starszych i dotyczących Romów przy okazji, warto wskazać *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce* (red. Lech Michał Nijakowski, Sławomir Łodziński) z 2003 roku oraz wydaną dwa lata później publikację *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych* (red. Lech Michał Nijakowski). Jednak od wydania tych książek minęło kilkanaście lat i choć większość treści pozostaje w różnym stopniu aktualna, to jednak można odczuwać w przypadku tego wydawnictwa pewien brak podejmowania tematyki.

Na ratunek śpieszą tu na szczęście nieco nowsze opracowania, jakie znalazły się w niecyklicznym periodyku „Analizy BAS”, do którego teksty opracowują eksperci Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu. Warto tu sięgnąć przede wszystkim do dwóch opracowań Jolanty Szymańczak. Obydwa nie są obszernie, ale opracowane rzetelnie, bez przekłamań, z licznymi odwołaniami do źródeł opisujących aktualny stan wiedzy na temat Romów w zakresie tematycznym przyjętym przez każde z nich. Pierwszym jest *Społeczność Romów w Polsce*⁴ z 2011 roku. Opracowanie ogólne, opisujące szeroką perspektywę zagadnień odnoszących się do tej grupy: status prawny, liczebność i wewnętrzne zróżnicowanie (*sic!*), edukację, religię, język i sytuację społeczną, dyskryminację, pozarządową aktywność Romów na rzecz Romów, a także działania władz publicznych i programy na ich rzecz. Drugie to *Działania Unii Europejskiej na rzecz Romów*⁵ z początku 2012 roku. Tym razem autorka dokonała skrótowej i opisowej analizy działań Unii Europejskiej na rzecz Romów, przedstawiła kwestie demograficzne w skali europejskiej i pokusiła się o skumulowany opis elementów (nie)skuteczności działań wobec tej grupy. Co ciekawe – ta część wydaje się być wciąż aktualna. Tym razem wśród źródeł bibliograficznych znalazły się przede wszystkim dokumenty Unii Europejskiej. W obydwu powyższych przypadkach prawdopodobną przyczyną podjęcia tematu było uruchomienie unijnej strategii na rzecz społeczności romskiej i konieczność podjęcia przez polski rząd konkretnych działań (głównie informacyjno-sprawozdawczych) związanych z krajowym wymiarem jej realizacji. Nie zmienia to jednak tego, że artykuły są dobrym (choć nie najnowszym) skrótowym zbiorem informacji na temat Romów. Ostatnie opracowanie dotyczące Romów powstałe w ramach aktywności Biura Analiz Sejmowych, to tekst zamieszczony w „INFOS. Zagadnienia społeczno-gospodarcze”⁶, biulety-

⁴ Jolanta Szymańczak, *Społeczność Romów w Polsce*, „Analizy BAS” 2011, nr 1(45), <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/publikacjaBAS.xsp?documentId=5E6E43099325F85EC12578B-10042C893&lang=PL>.

⁵ Jolanta Szymańczak, *Działania Unii Europejskiej na rzecz Romów*, „Analizy BAS” 2012, nr 3(70), <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/publikacjaBAS.xsp?documentId=BFB5EAB-911CE9A07C12579C20029307A&lang=PL>.

⁶ Łukasz Żołądek, *Romowie w Polsce*, „INFOS” 2014, nr 12(172), <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/publikacjaBAS.xsp?documentId=DCAA0E8765B4B8D6C1257D0100488367&lang=PL>.

nie zawierającym krótkie informacje i analizy, których autorami są pracownicy Biura Analiz Sejmowych oraz uznane autorytety naukowe. To opracowanie z 2014 roku, autorstwa Łukasza Żołądka mogło powstać przy okazji przedłużania działania (i finansowania) polskiej strategii na rzecz Romów i wprowadzania nowych zasad jej działania („Program integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020”). Ponownie jest to tekst ogólny i przede wszystkim krótki, który poza zarysem historii i kultury romskiej koncentruje się na krajowych i unijnych sposobach poprawy ich sytuacji.

Swoistym dopełnieniem tej niewielkiej grupy opracowań na temat Romów publikowanych w ramach działania Biura Analiz Sejmowych oraz wydawnictw w pewnym stopniu dotyczących Romów Wydawnictwa Sejmowego, których przykłady zostały przytoczone powyżej, jest opublikowany w tym roku (2019) kolejny zbiorowy i monograficzny tom (ósmy tematyczny, a dziewiąty w ogóle) z serii *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce*⁷, dotyczący właśnie Romów. Poprzednie tomy poświęcone były mniejszościom narodowym: Białorusinom, Litwinom, Niemcom, Czechom oraz Ormianom, a także mniejszościom etnicznym: Karaimom i Łemkom. Ostatnie trzy z tej krótkiej listy redagowane były przez Beatę Machul-Telus, która opracowywała także tom dotyczący Romów. Był on przygotowywany już od 2017 roku, zatem oceniając go trzeba uwzględnić nie najnowsze (choć wciąż aktualne) dane. Trzeba tu brać pod uwagę, że renomowane wydawnictwa często bardzo powoli realizują proces wydawniczy, co wiąże się z ich wysoką jakością (także merytoryczną).

Odwołując się zarówno do przywołanych kwestii osobowych oraz merytorycznych konieczne trzeba zwrócić uwagę na recenzenta tego tomu. Był nim prof. dr hab. Henryk Chałupczak – jedna z wielkich postaci polskiej nauki – który jest głęboko zainteresowany szeroko rozumianą polityką etniczną, oraz jej wielopłaszczyznowymi konsekwencjami, a jego wiedza w tym zakresie jest nie do przecenienia.

Trzeba przyznać, że wydawcy udało się zgromadzić grono znanych romologów (czy też cyganologów – w przypadku tej wielodyscyplinowej subdyscypliny nazwa ta ma swój głęboki sens), potrafiących omówić różnorodne zagadnienia dotyczące Romów, przez co ten najprostszy z możliwych w tym przypadku tytułów – *Romowie* ma w pełni sens. Wypełnia go 11 tekstów, z czego jeden jest dwuautorski (Adam Bartosz, Marcin Szewczyk), a Joanna Talewicz-Kwiatkowska przygotowała dwa rozdziały. Poza tym w zapewnianiu zawartości merytorycznej monografii brali udział Sławomir Kaprański, Łukasz Kawadran, Ewa Nowicka, Małgorzata Kołaczek, Beata Machul-Telus, Barbara Weigl, Magdalena Machowska i Monika Weychert. Właściwie nikogo nie trzeba przedstawiać, choć biogramy wszystkich znalazły się na końcu książki, poprzedzając zbiór 29 zdjęć

⁷ Wydawnictwo Sejmowe, Seria wydawnicza https://wydawnictwo.sejm.gov.pl/seria_wydawnicza/mniejszosci_narodowe_etniczne_w_pl.

i ilustracji, uzupełniających całość monografii. Różnorodność autorów i ich głównych kierunków naukowych (politologia, socjologia, antropologia, pedagogika i psychologia, historia, literaturoznawstwo, kulturoznawstwo), zagwarantowały objęcie zakresem tematycznym publikacji większości dziedzin życia i funkcjonowania w świecie Romów, a także dało podstawę do niewątpliwej wartości merytorycznej tej publikacji. Tym bardziej, że znając aktywność naukową autorów można łatwo zauważyć że praktycznie wszyscy pisali o tym, co badawczo i naukowo lubią najbardziej. Jednocześnie autorzy zadbali o poziom naukowy rozdziałów, w większości tekstów mówiąc o kwestiach już wcześniej opisywanych (także przez nich samych), sięgając do nowych faktów, hipotez, pomysłów, odkryć i opracowań. Te ostatnie znalazły wyraz w licznych przypisach, które równomiernie są rozmieszczone w każdym z rozdziałów.

Publikację otwiera krótki choć esencjonalny wstęp redaktorki tomu (zaczynający się od cytatu z Adama Bartosza, świetnie charakteryzującego historię i współczesność Romów), który poza zasygnalizowaniem treści zawartych w poszczególnych częściach, skrótowo przypomina kim są Romowie i jak wyglądały ich dzieje w Europie oraz Polsce, a także (oczywiście) wyjaśnia zasady używania określeń „Romowie” i „Cyganie”. Znalazły się w nim także podziękowania dla osób udostępniających zdjęcia oraz ogólny cel publikacji – przebicie w patrzeniu na Romów muru stereotypów, które decydują o tym jaki jest stosunek większości społeczeństwa do przedstawicieli tej grupy.

Książka została podzielona na trzy części: *Historia i pamięć*, *Tożsamość oraz Edukacja i kultura*. Jednak nawet wypełnienie ich konkretnymi treściami w oczywisty sposób nie oddaje pełnego spektrum tematów, które dotycząc Romów i są ważne zarówno dla nich, jak i dla społeczeństw większościowych, w których i z którymi żyją. Trzeba mieć przy tym świadomość, że zarówno Romowie, jak i większość społeczeństwa nie dostrzegają najczęściej jak znaczący jest wpływ na ich wzajemne stosunki i związaną z tym jakość życia obydwu tych (nieopozycyjnie traktowanych) grup, poszczególnych zagadnień, z którymi można się zapoznać jedynie w opracowaniach naukowych.

W części pierwszej znalazł się rozdział dotyczący historii Romów w Polsce. Temat bardzo szczegółowo opracowany przez Lecha Mroza, jednak i w tym zakresie autorom udało się zidentyfikować nowe aspekty znanych faktów. Drugi rozdział omawia zagładę Romów podczas II wojny światowej, w ujęciu bardzo istotnym dla modernistycznej tożsamości romskiej, zatem w związku z romską (i nie tylko) pamięcią o Samudaripen i współczesnym upamiętnianiu tego fragmentu ich tragicznej historii. Trzeci natomiast pokazuje ich powojenne losy w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, wymuszoną migrację wewnętrzną „za pracą”, asymilację, włączenie w system edukacji oraz próbę spętania i zdyscyplinowania romskiego *elementu niepewnego* zatrzymaniem taborów.

Drugą część otwiera bardzo ważny tekst dotyczący różnorodności wewnętrznej Romów. Zarówno społeczno-ekonomicznej, jak i kulturowej. Niestety w przy-

padku Romów nie tylko większość społeczeństwa dominującego podążając za efekt jednorodności grupy obcej wszystkich Romów traktuje tak samo. Kolejny rozdział dotyczy przemian tożsamości romskiej i jej antropologiczno-kulturowych podstaw. Jest to zrealizowane poprzez przegląd najważniejszych kategorii badawczych (między innymi: wartości rdzeniowe, konflikt wartości, nomadyzm) oraz te kwestie, które przez lata dotyczyły i dotyczą Romów w wyniku kontaktów z nieromskim światem (między innymi: asymilacja, integracja, edukacja, etnonimy). Trzeci i czwarty rozdział tej części poświęcone są przeglądowi romskich organizacji pozarządowych, ich różnorodności, wskazaniu na te nieliczne, które naprawdę (i świetnie) działają oraz rządowym programom na rzecz integracji Romów. Obydwa te zagadnienia w tle mają silny kontekst Unii Europejskiej, a także odnoszą się bardzo mocno do przemian, jakie w wyniku możliwości samorzeczania i pozyskiwania funduszy na pomoc Romom i czasem podnoszenie ich aktywności obywatelskiej i społecznej, zaszły przez ostatni 30 lat w społeczności romskiej w Polsce. Niewątpliwie jednym z bardzo interesujących aspektów tych zmian jest kwestia romskich liderów i ich roli wewnątrz własnej grupy i w kontaktach zewnętrznych z nie-Romami i całym nieromskim światem.

W ostatniej części na początku pojawiło się zagadnienie edukacji Romów i najważniejszego badawczego aspektu tego zagadnienia czyli romskiego podejścia do pozawspólnotowej nauki dzieci. Poza tym w artykule znalazły się między innymi omówienia kwestii asystentów romskich, nieromskich rówieśników szkolnych, a także nauczycieli romskich uczniów. Punktem wyjścia do kolejnego rozdziału jest pogłębione rozważanie na temat opozycji i podejście do nazw „Rom” i „Cygan”. Ponadto przedstawiona jest literatura (i jej język) *cygańska*, choć to tylko wprowadzenie i swoisty pretekst do tego aby skoncentrować się na Bronisławie Wajs. Trzeci rozdział tej części to opracowanie na temat polskiej romskiej sztuki współczesnej. Śmiała teza o *uwidzialnieniu* się Romów i ich etnicznej mobilizacji między innymi za sprawą sztuki ma głęboki sens i została sprawnie potwierdzona w tekście. Ostatni rozdział monografii, biorąc pod uwagę, że pierwszy tekst tego tomu opowiada o pierwszych śladach Romów w Polsce, tworzy domykającą ramę, mówiąc o nowoczesności i obecności Romów w wirtualnym świecie. To najbardziej otwarty i rozwojowy tekst spośród wszystkich, ukazujący nie tylko zmiany do jakich już dochodzi w społeczności romskiej w związku z elektroniczną i internetyzacją rzeczywistości, ale i opisujący mechanizmy tych przemian, a także wskazujący na możliwe długofalowe skutki takiej ewolucji.

Biorąc pod uwagę przerwanie systematycznego ukazywania się serii publikacji pod redakcją prof. Barbary Weigl oraz serii pod redakcją prof. Piotra Borka dotyczących Romów oraz opublikowanie ostatniej romsko szerokotematycznej pracy zbiorowej *Świat Cyganów. Problemy Romów w 2017 roku*, był to odpowiedni czas na to, aby ukazała się kolejna praca zbiorowa na temat tej mniejszości. Jej wartość leży nie tylko w zebraniu wybitnych specjalistów romskiej tematyki i wydania ich opracowań przez Wydawnictwo Sejmowe, ale także w tym, że

ukazała się kolejna publikacja, która może dotrzeć do być może kolejnych grup odbiorczych, co daje im możliwość zrozumienia romskiej specyfiki, co z kolei wpisuje się w powolny proces zmiany ogólnospołecznego nastawienia do tej grupy. To natomiast jest jednym z warunków koniecznych do tego, aby sytuacja jej członków uległa trwałej poprawie.

LITERATURA

- Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych (MNE)*, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=KOMISJAST&NrKadencji=8&KodKom=MNE>.
- SZEWczyk M., *Komisja w Puławach*, 8.10.2018, blog „Nie „pa Rromanes” ale o Romach”, <https://romowie.blogspot.com/2018/10/komisja-w-puawach-19-wrzesnia-2018-roku.html>.
- SZYMAŃCZAK J., *Działania Unii Europejskiej na rzecz Romów*, „Analizy BAS” 2012, nr 3(70), <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/publikacjaBAS.xsp?documentId=BFB5EAB911CE9A07C12579C20029307A&lang=PL>.
- SZYMAŃCZAK J., *Spółeczność Romów w Polsce*, „Analizy BAS” 2011, nr 1(45), <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/publikacjaBAS.xsp?documentId=5E6E43099325F85EC12578B10042C893&lang=PL>.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie ustanowienia Dnia Pamięci o Zagładzie Romów i Sinty (M.P. 2011 nr 70 poz. 690).
- Wydawnictwo Sejmowe, Seria wydawnicza https://wydawnictwo.sejm.gov.pl/seria_wydawcza/mniejszosci_narodowe_etniczne_w_pl.
- ŻOŁĄDEK Ł., *Romowie w Polsce*, „INFOS” 2014, nr 12(172), <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/publikacjaBAS.xsp?documentId=DCAA0E8765B4B8D6C-1257D0100488367&lang=PL>.